

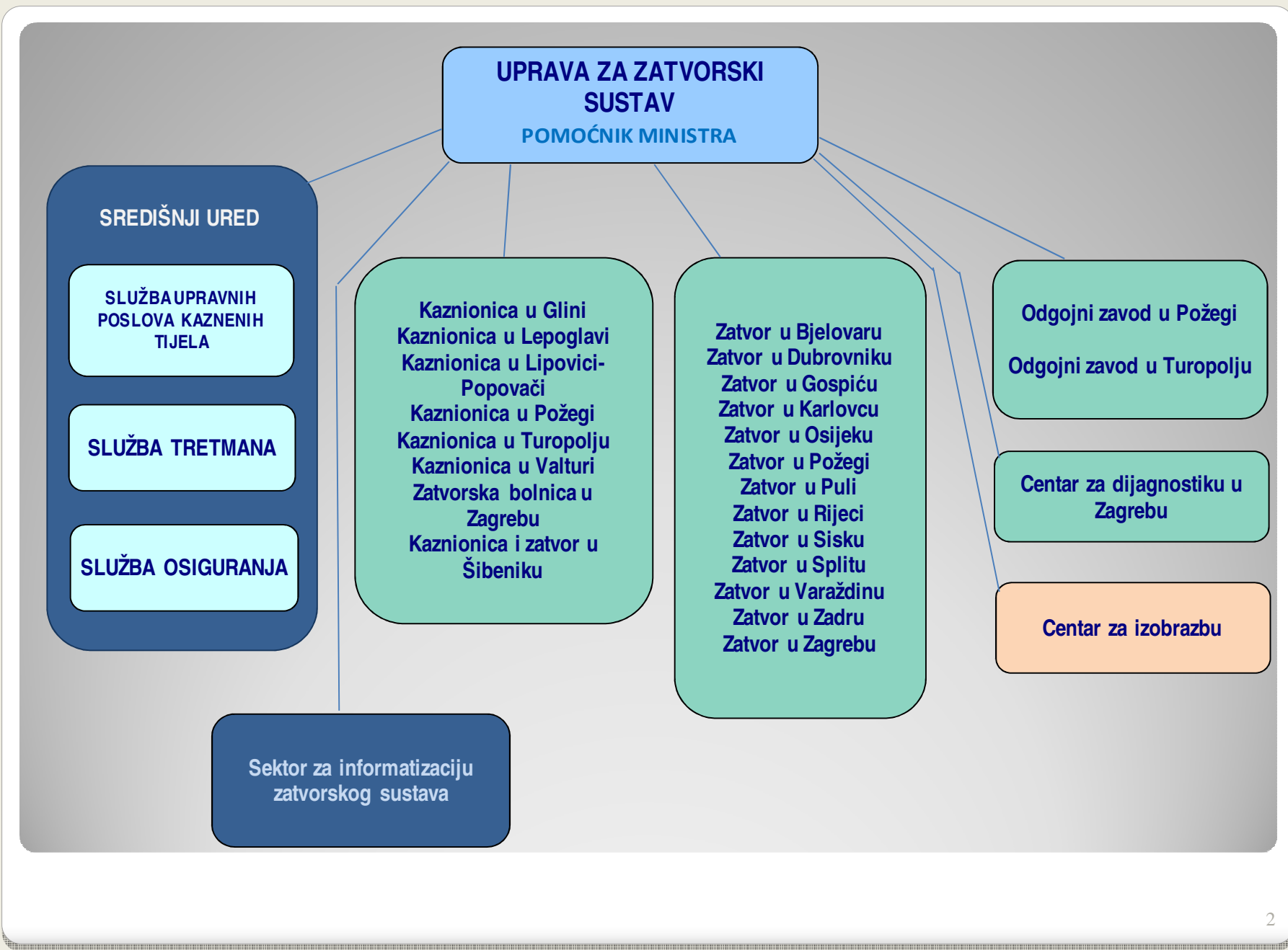
# PROVEDBA I MODELI PSIHOSOCIJALNOG TRETMANA U OKVIRU ZATVORSKOG SUSTAVA

MINISTARSTVO PRAVOSUĐA  
UPRAVA ZA ZATVORSKI SUSTAV  
SREDIŠNJI URED

Martina Barić, prof. socijalni pedagog



Radionica o smjernicama za psihosocijalni tretman ovisnosti o drogama,  
Zagreb, 03. listopada 2012.



### U kaznionicama se izvršava:

- Kazna zatvora dulja od 6 mjeseci,
- Sigurnosne mjere određene od suda  
(obvezno liječenje od alkohola/droge te mjera obveznog psihijatrijskog liječenja)
- Kazna maloljetničkog zatvora izvršava se u posebnom odjelu Kaznionice u Požegi

### U zatvorima se izvršava:

- Mjera pritvora/istražnog zatvora,
- Kazna zatvora izrečena u kaznenom postupku u trajanju do 6 mjeseci
- Kazna zatvora izrečena u prekršajnom ili drugom sudskom postupku
- Kazna zatvora kojom je zamijenjena novčana kazna

### U odgojnim zavodima se izvršava:

- Odgojna mjera upućivanja u odgojni zavod

# Rehabilitacijski pristup

*Glavna svrha izvršavanja kazne zatvora jest, uz čovječno postupanje i poštovanje dostojanstva osobe koja se nalazi na izdržavanju kazne zatvora, njegovo **osposobljavanje za život na slobodi u skladu sa zakonom i društvenim pravilima.***

(čl. 2. Zakona o izvršavanju kazne zatvora, Narodne novine, 190/03, pročišćeni tekst, 76/07, 27/08 i 83/09).

**Rezultati istraživanja kriminaliteta u svijetu u posljednja četiri desetljeća ukazuju na to da su ovisnici kategorija počinitelja kaznenih djela na koje je moguće utjecati primjenom specijaliziranih oblika tretmana.**

# ZATVORENICI OVISNICI

U zatvorskom sustavu struktura zatvorenika ovisnika razlikuje se po osnovi:

- Formalno-pravnog statusa (zatvorenici na izdržavanju kazne zatvora, zatvorenici u istražnom zatvoru, zadržani, prekršajno kažnjeni, maloljetnici na izvršavanju odgojne mjere, maloljetnici na izdržavanju maloljetničkog zatvora)
- (Predvidive) duljine boravaka u zatvorskom sustavu
- Stupnja zlouporabe ilegalnih droga (od eksperimentiranja do teške ovisnosti)
- Vrste konzumiranih droga
- Individualnih karakteristika zatvorenika (kriminaliziranosti, intelektualnih sposobnosti, osobina ličnosti, obrazovanja, radnih navika, dobi, obiteljskih prilika, zdravstvenog stanja i dr.)

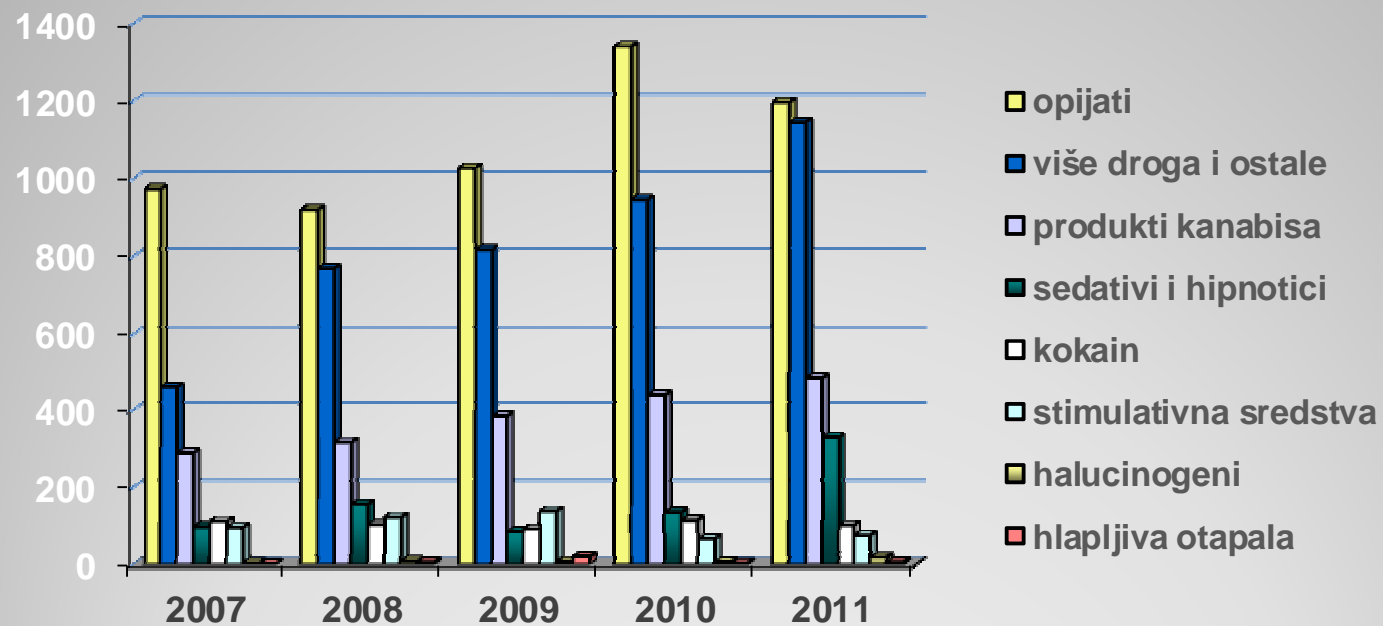
## Ovisnici čine jednu od najbrojnijih te tretmansi i sigurnosno najzahtjevnijih skupina zatvorenika:

1. Ovisnost o drogama izravno je povezana s činjenjem kaznenih djela
2. Kontinuirano je visok udio ovisnika u zatvoreničkoj populaciji (oko 15%)
3. Viša je stopa recidivizma nego u općoj zatvoreničkoj populaciji
4. Ovisnici su u pravilu skloniji rizičnom ponašanju u zatvoru od ostale zatvoreničke populacije (samoozljeđivanje, pokušaji suicida, konflikti s drugim zatvorenicima, pokušaji unosa droge, zlouporaba farmakoterapije i sl.)
5. U prosjeku, ovisnici su mlađi od ostatka zatvoreničke populacije
6. Skloniji su zdravstvenim problemima (hepatitis, HIV te općenito lošije zdravstveno stanje uzrokovano dugotrajnom uporabom droge)

## Udio zatvorenika ovisnika u ukupnoj zatvoreničkoj populaciji

		2008.	2009.	2010.	2011.
SVI ZATVORENICI (sve kategorije)	31. prosinca	4 734	4 891	5 165	5 064
	Tijekom godine	17 546	17 997	17 946	18 056
OVISNICI (sve kategorije)	31. prosinca	<b>1 090</b> (23,0%)	<b>1 149</b> (23,5%)	<b>1 257</b> (24,58%)	<b>1278</b> (25,23%)
	Tijekom godine	<b>2 447</b> (13,9%)	<b>2 568</b> (14,3%)	<b>3 056</b> (17,03%)	<b>3 033</b> (16,8%)

## Broj zatvorenika ovisnika tijekom godine prema vrsti psihoaktivnog sredstva (sve kategorije)





## Testiranja i pretrage

- Tijekom 2011. godine obavljeno je 19 475 testiranja zatvorenika na psihoaktivna sredstva, od čega 4160 testiranja na drogu (i nedopuštene tablete).
- Pozitivnih testova na drogu (i tablete koje nisu propisane u terapiji) bilo je 504.
- Istovremeno, tijekom 2011.g. ukupno 812 zatvorenika počinilo je 867 stegovnih prijestupa vezanih uz zlouporabu psihoaktivnih sredstava.
- Pritom valja napomenuti da su svega 2 stegovna prijestupa bila vezana uz zlouporabu heroina, dok je najveći broj zatvorenika počinio stegovni prijestup vezan uz zlouporabu buprenorfina (404 zatvorenika – 419 stegovnih prijestupa) i druga sredstva koja su inače sastavni dio medicinske terapije u tretmanu ovisnika, ali koja tim zatvorenicima liječnik nije propisao kao terapiju.
  
- Tijekom 2011. godine u kaznionicama, zatvorima i odgojnim zavodima obavljeno je 20 519 pretraga prostorija i 220 012 temeljitih pretraga zatvorenika.
- Pronađeno je ukupno 0,22 g heroina (jednokratno; u zatvoru), 0 g kokaina, 0 kom ecstasyja, 2,8 g kanabisa (jednokratno; kod pokušaja unosa) te 13,29 g drugih nedopuštenih tvari (u 4 navrata; jednom u zatvoru, a 3 puta pri pokušaju unosa).
- Istovremeno, u kaznenim tijelima pronadeno je čak 2987,5 različitih tableta koje zatvorenici nisu imali propisane u terapiji, a prilikom pokušaja unosa pronađene su 84 tablete.

# Primjenjivost programa tretmana

Rehabilitacijski koncept može se adekvatno primjenjivati samo na kategorije zatvorenika i maloljetnika kojima je izrečena kazna zatvora, odnosno odgojna mjera, dok na ostale kategorije nije primjenjiv zbog presumpcije nevinosti, kratkoće boravka u zatvoru i/ili neizvjesne duljine boravka u zatvoru (nemogućnost primjene ciljanog psihosocijalnog tretmana).

## Preduvjet tretmana:

Izrada pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora (**PPIKZ**), odnosno pojedinačnog programa izvršavanja odgojne mjere ⇨ Zakonom predviđeno samo za gore navedene kategorije.

## Pojedinačni Program Izvršavanja Kazne Zatvora

→ obuhvaća:

- smještaj na odjel
  - rad
  - korištenje slobodnog vremena
  - posebne postupke (**obvezno liječenje od ovisnosti, socijalnu, psihološku i psihijatrijsku pomoć, skupni i pojedinačni rad**)
  - izobrazbu (**Projekt resocijalizacije\***)
  - dodir s vanjskim svijetom
  - pogodnosti
  - posebne mjere sigurnosti
  - program pripreme za otpust te pomoći nakon otpusta.
- 
- PPIKZ se mijenja u skladu sa zatvorenikovim ponašanjem te uspješnosti izvršavanja pojedinačnog programa i okolnostima koje mogu nastupiti tijekom izvršavanja kazne.

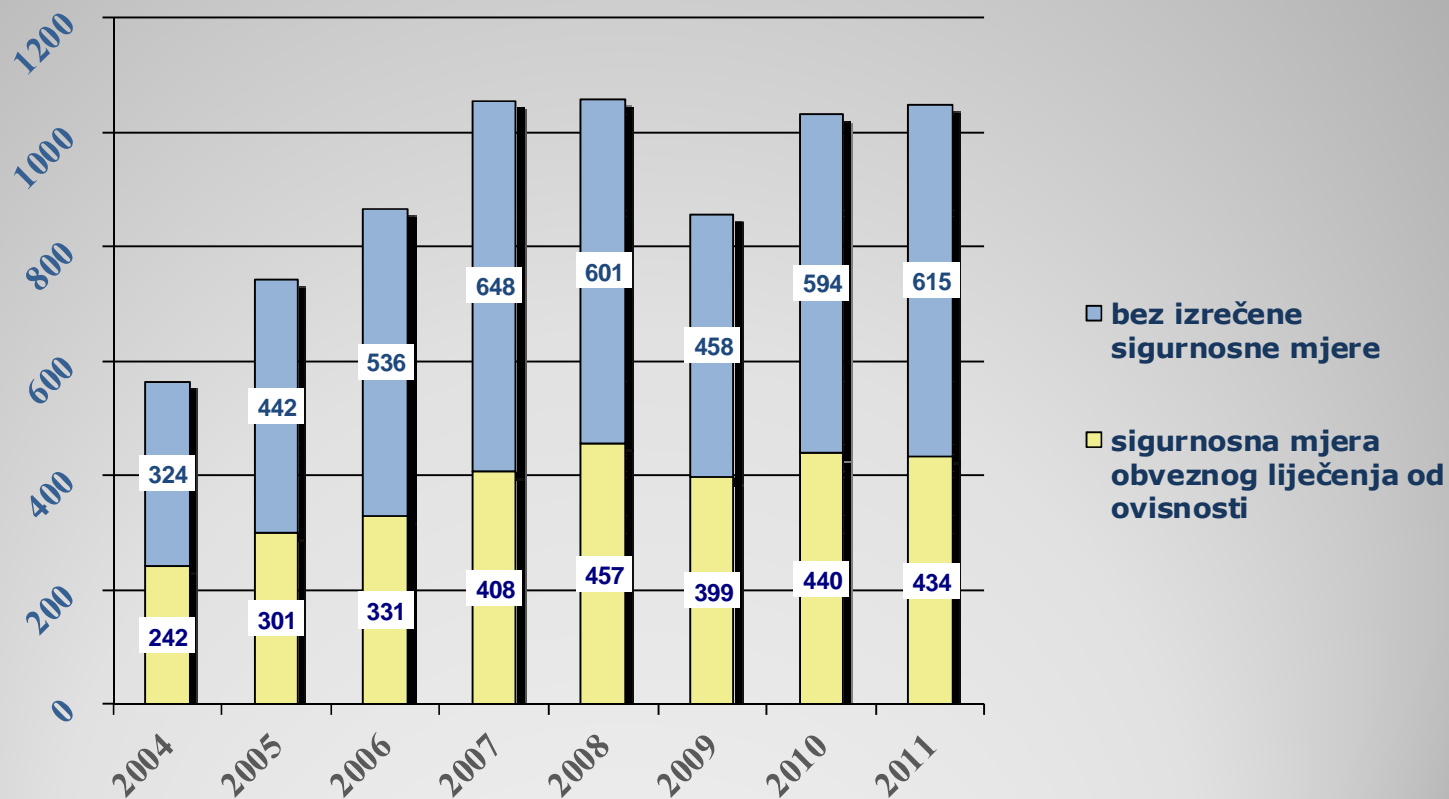
## Timski pristup tretmanu (timovi tretmanskih skupina)

- Tretman ovisnika u zatvorskom sustavu neposredno provode stručne osobe iz odjela tretmana (socijalni pedagog, socijalni radnik, psiholog, pedagog i dr.), koji u određivanju terapijskih ciljeva te provedbi i procjenjivanju uspješnosti provedbe programa tretmana ovisnosti surađuju s liječnikom i psihijatrom. U tretman su posredno uključeni i svi članovi Tima tretmanske skupine kaznenog tijela, koji prate i ocjenjuju različite segmente provedbe PPIKZ; strukovni učitelji, odjelni pravosudni policajci, nastavnici i sl.



- Za uspješnost tretmana ovisnika nužan je sveobuhvatan pristup, koji uz grupni i individualni psihosocijalni tretman podrazumijeva i promjenu ponašanja, odnosa prema drugima (ocjenjuje pravosudna policija), stjecanje vještina, radnih navika, obrazovanja (ocjenjuje strukovni učitelj, nastavnik).

## Broj zatvorenika ovisnika upućenih na izvršavanje kazne tijekom godine (samo pravomoćni)



## Pravna osnova tretmana ovisnika

- Zakon o izvršavanju kazne zatvora
- Zakon o suzbijanju zlouporabe opojnih droga
- Nacionalna strategija suzbijanja zlouporabe droga u Republici Hrvatskoj
- Akcijski plan suzbijanja zlouporabe droga
- Smjernice za farmakoterapiju opijatskih ovisnika metadonom
- Smjernice za farmakoterapiju opijatskih ovisnika buprenorfinom

## NACIONALNA STRATEGIJA SUZBIJANJA ZLOUPORABE DROGA

*Programi liječenja i tretmana ovisnika o drogama i problemskih konzumenata droga trebaju biti zasnovani na načelu **sveobuhvatnosti i multidisciplinarnog pristupa**, a u sveobuhvatnom tretmanu ovisnika, osim liječenja iznimno je važna i rehabilitacija te resocijalizacija ovisnika koja je ujedno i preduvjet za uspješno održavanje apstinencije i uključivanje ovisnika u društvo.*

## Osnove strategije Uprave za zatvorski sustav u tretmanu ovisnika:

- Rano prepoznavanje simptoma ovisnosti,
- Pružanje pomoći odmah po prijemu zatvorenika – smještaj, nadzor, liječnička pomoć, farmakoterapija, savjetovanje i dr.,
- Pritvorenici/zatvorenici u istražnom zatvoru i prekršajno kažnjeni – zdravstveno zbrinjavanje, primjena supstitucijske terapije,
- Izvršavanje kazne zatvora – cjelovita, multidisciplinarna dijagnostika, izrada PPIKZ,
- Individualizirani postupci za sve zatvorenike ovisnike,
- Otvorenost javnom zdravstvu, školstvu, socijalnoj zaštiti, znanstvenim ustanovama i organizacijama civilnog društva,
- Postupnost tretmana: pozitivni pomaci u tretmanu i povezivanje s vanjskim institucijama za prevenciju i tretman ovisnosti omogućuju premještanje zatvorenika-ovisnika u blaže uvjete izvršavanja kazne zatvora radi lakše pripreme za život na slobodi,
- Edukacija zatvorskih službenika za rad sa zatvorenicima ovisnicima.



## CILJANE TRETMAJSKE AKTIVNOSTI S OVISNICIMA O DROGAMA U ZATVORSKOM SUSTAVU RH

1. **Edukacija iz područja ovisnosti i zlouporabe droga**
2. **Smanjivanje štetnih posljedica zlouporabe droga**
  - a) Savjetodavne aktivnosti u svrhu smanjivanja štete
  - b) Zdravstvena skrb u svrhu poboljšanja općeg zdravstvenog stanja i tretiranja rizičnih bolesti zatvorenika – ovisnika (hepatitis B i C, HIV pozitivni itd.)
3. **Supstitucijska terapija (metadon, buprenorfin)**
  - a) program održavanja
  - b) detoksifikacija
4. **Posebni program tretmana ovisnika:**
  - a) Ciljani grupni i individualni psihosocijalni tretman
  - b) Modificirana terapijska zajednica (drug – free)
4. **Priprema poslijepenalnog prihvata (Službe za mentalno zdravlje i prevenciju ovisnosti, Zajednica „Susret”, druge organizacije civilnog društva)**

## SUPSTITUCIJSKA TERAPIJA OPIJATSKIM AGONISTIMA

- Kontinuirano prisutna primjena opijatskih agonistia (primarno brza ili spora detoksifikacija).
- Do 2007.g. primjenjivan je isključivo **metadon** (detoksifikacija, iznimno održavanje).
- U svrhu izjednačavanja liječenja ovisnika u zatvorskom sustavu s liječenjem u javnom zdravstvu, krajem 2007. g. uveden je **buprenorfin** koji se primjenjuje za detoksifikaciju, ali i kao terapija održavanja.
- Metadon – zatvorenicima ovisnicima koji su zaprimljeni u zatvor ili Centar za dijagnostiku na metadonu, isti se postupno smanjuje i ukida tijekom izdržavanja kratke kazne ili prije upućivanja na izdržavanje kazne zatvora te se u pravilu ne ordinira zatvorenicima koji su na izdržavanju kazne u kaznenim tijelima.

## Supstitucijska terapija tijekom godine (sve kategorije zatvorenika)

	DETOKSIFIKACIJA		ODRŽAVANJE	
	2010.	2011.	2010.	2011.
<b>metadon</b>	<b>492</b>	<b>258</b>	<b>112</b>	<b>175</b>
<b>buprenorfin</b>	<b>699</b>	<b>486</b>	<b>677</b>	<b>780</b>

## Posebni program tretmana ovisnika (psihosocijalni tretman)

- Ono što razlikuje ovisnike koji se nalaze u zatvorskom sustavu od onih na slobodi je činjenica da su oni uslijed svoje ovisnosti počinili kazneno djelo dovoljno velike društvene opasnosti da ih je na određeno vrijeme potrebno izdvojiti iz društvene zajednice.
- Primarna uloga provedbe posebnog programa tretmana ovisnika je smanjiti rizik od ponovnog počinjenja kaznenog djela kroz ublažavanje i otklanjanje njihovog osnovnog kriminogenog čimbenika - ovisnosti.
- Navedeno nikako ne znači da u tretman nije bitno uključiti i ovisnike kod kojih počinjenje konkretnog k.d. nije bilo pod odlučujućim utjecajem ovisnosti – prevencija!

## Posebni program tretmana ovisnika (psihosocijalni tretman)

- Zatvorenici se u posebni program tretmana ovisnika uključuju na temelju izrečene sigurnosne mjere obveznog liječenja od ovisnosti (čl. 76. KZ) i/ili procjene Stručnog tima kaznenog tijela.
- Provode ga ovlaštene osobe odjela tretmana u zatvorima i kaznionicama (socijalni pedagozi, psiholozi, socijalni radnici, pedagozi i dr.). Dio programa provodi se u suradnji s vanjskim partnerima kao što su Službe za mentalno zdravlje i prevenciju ovisnosti, organizacije civilnog društva koje se bave prevencijom i tretmanom ovisnosti i sl.

## Posebni program tretmana ovisnika (psihosocijalni tretman)

- Edukacija
- Poticanje i razvoj introspekcije,
- Utvrđivanje tretmanskih ciljeva,
- Poticanje emocionalne (samo)kontrole,
- Učenje i trening socijalnih vještina,
- Razvijanje odgovornosti,
- Uspostavljanje pozitivnih odnosa i vrijednosti,
- Razvoj empatije, tolerancije,
- Učenje novih oblika ponašanja,
- Kreiranje strategije prevencije povrata

Kontrola apstinencije

Pogodnosti uz obvezno povezivanje s vanjskim institucijama za liječenje ovisnika

## MODIFICIRANA TERAPIJSKA ZAJEDNICA kao oblik psihosocijalnog tretmana

- Evaluacija uspješnosti modificiranih terapijskih zajednica u zatvorima (Inciardi, Lockwood, 1994; Prendergast, Hall, Wexler, 2003; NIDA, 1992), pokazala je da zatvorenici koji prođu program u cijelosti dulje apstiniraju na slobodi i manje se uključuju u kriminalne aktivnosti nego zatvorenici koji nisu završili program, odnosno, nisu se htjeli uključiti u njega.
- U zatvorskom sustavu Republike Hrvatske tretman ovisnika po principima modificirane terapijske zajednice ima dugu tradiciju (početak 70-ih godina u Kaznionici u Lepoglavi).
- Zbog specifičnih uvjeta izvršavanja kazne, modificirana terapijska zajednica primjenjuje se u kaznionicama.

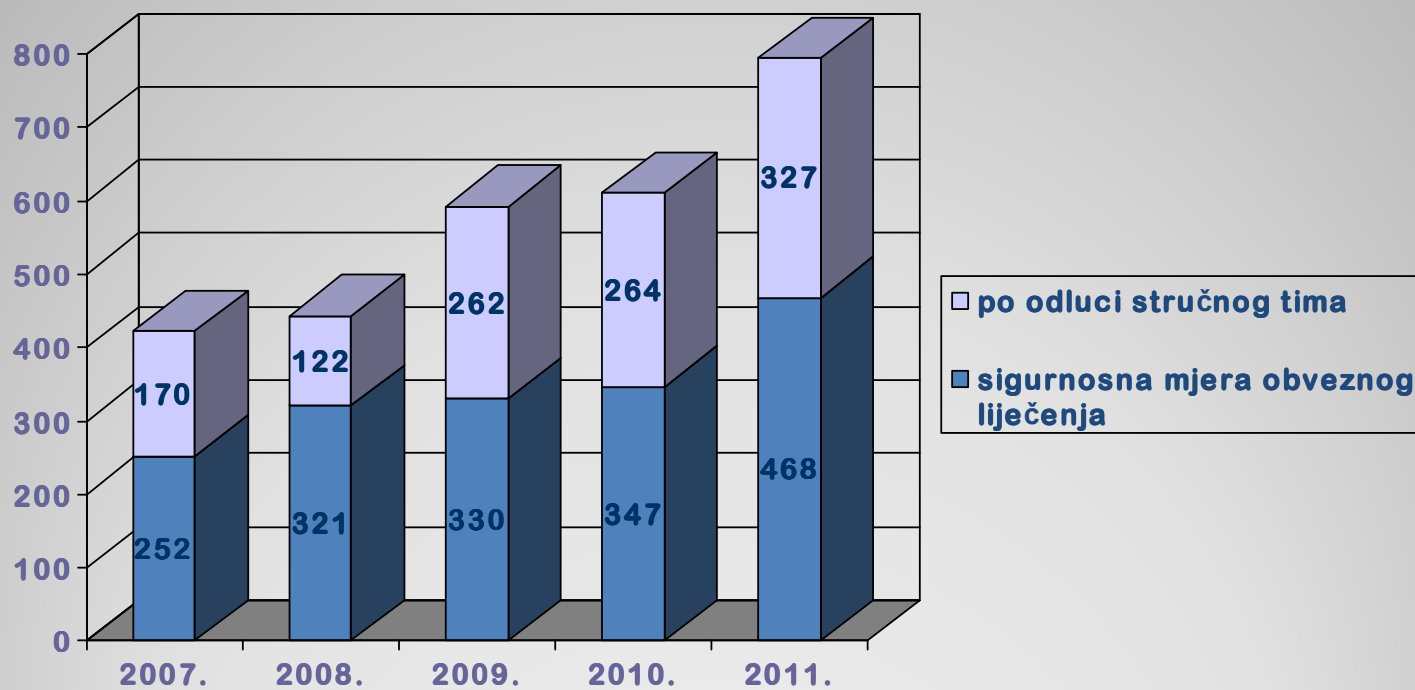
# MODIFICIRANA TERAPIJSKA ZAJEDNICA

(drug-free)

- Edukacija
- Individualni i grupni rad
- Struktura dnevnih aktivnosti usklađenih s programom
- Kontrola apstinencije
- Potpisivanje terapijskog ugovora
- Pogodnosti vezane uz uspješnost programa
- Suradnja sa županijskim službama za mentalno zdravlje i prevenciju ovisnosti
- Suradnja s nevladinim udrugama



## Broj zatvorenika uključenih u posebni program tretmana ovisnika na dan 31.12.



## Očekivani pozitivni rezultati tretmana ovisnika:

- Smanjenje ovisničkog povrata nakon otpuštanja iz zatvora
- Smanjenje kriminalnog povrata vezanog uz droge
- Poboljšanje u socijalnom funkcioniranju
- Smanjivanje visokorizičnog ponašanja u zatvorima i nakon otpusta
- Poboljšanje u obiteljskim odnosima, zapošljavanju i drugim socijalnim vezama
- Poboljšanje zdravstvenog stanja

## Prepreke i ograničenja u tretmanu ovisnika u zatvorskom sustavu:

- Kratak boravak (kratke kazne zatvora) ili neodređeno trajanje boravka (istražni zatvor),
- Nedostatak podrške od strane javnosti, ali i dijela službenika (zatvor se promatra kao kazna; stoga se na tretman ne gleda kao na nešto bitno),
- Nedostatak intrinzične motivacije zatvorenika za sudjelovanje u tretmanu,
- Nedostatak značajnih i smislenih aktivnosti (npr. rad, izobrazba) u zatvorskom sustavu,
- **Neujednačena praksa u dijelu primjene supstitucijske terapije (neujednačen pristup medicinske (psihijatrijske) struke),**
- **Nedovoljno uvažavanje nužnosti multidisciplinarnog pristupa dijagnostici i tretmanu ovisnika (otežano utvrđivanje tretmanskih ciljeva),**
- Problemi vezani uz uključivanje obitelji u tretman tijekom izvršavanja kazne,
- Nedostatak posebnih socioterapijskih ustanova u zatvorskom sustavu specijaliziranih za tretman ovisnika,
- Nedostatak šire ponude programa tretmana ovisnika u zajednici.

# Strategija tretmana zatvorenika ovisnika u zatvorskom sustavu

- Formiranje 3 modula:
  - održavanje na supstitucijskoj terapiji
  - detoksifikacija s krajnjim ciljem uspostave apstinencije
  - drug-free
- Izrada 2 programa - kognitivno bihevioralni elementi i prevencija relapsa)  
→ najuspješniji programi tretmana zatvorenika ovisnika  
(Farabee, Simpson, Dansereau, Knight, 1995, Pearson, Lipton, Cleland i Yee 2002; prema Prendergast, Wexler, 2004)
- Programi će biti prilagođeni pojedinom modulu, odnosno usklađeni s razinom kriminogenih rizika/potreba:
  - Intenzivni – dulji, s više radionica
  - Manje intenzivni – kraći, s manje radionica
- Modificirana terapijska zajednica (grupe podrške)

**Hvala na pažnji!**